

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Agnieszka-Fal Dutra Santo "Making women's voices count – what does the move from "more" to "meaningful" participation look like in peace negotiations?" March 28th, 2022. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/wps/2022/03/28/making-womens-voices-count-what-does-the-move-from-more-to-meaningful-participation-look-like-in-peace-negotiations/>
2. Veronique Dudouet; Andreas Schädel New Evidence: To Build Peace, Include Women from the Start, March 11, 2021. URL: <https://www.usip.org/publications/2021/03/new-evidence-build-peace-include-women-start>
3. UN Women Sourcebook on Women, Peace and Security 2012. URL: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2012/10/un-women-sourcebook-on-women-peace-and-security>
4. Outi Donovan «Women's participation in peace mediation». URL: <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/women-s-participation-peace-mediation>
5. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». URL: <https://nssu.gov.ua/gendernativnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325>
6. Anderlini, Sanam N. Women at the peace table. Making a difference. New York: UNIFEM, 2000.
7. Marie-Cécile Naves «Women are vital agents of peace». 14 October 2021. URL: <https://ideas4development.org/en/women-agents-peace/>
8. Пекинська платформа дій. URL: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20R.pdf>
9. Women's participation in politics in (post) conflict countries: Role of women in peace negotiations, open from October 10th to November 6th, 2013. URL: https://iknowpolitics.org/sites/default/files/summary_of_women_and_peace_e-discussion_final_1.pdf
10. Council on Foreign Relations (CFR), Women's participation in peace processes (New York, 2020). URL: <https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes/>
11. Why Women in Politics? URL: <https://womendeliver.org/why-women-in-politics/>
12. Семінар високого рівня посилення участі жінок у мирних процесах: які ролі та обов'язки держав? URL: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/strengthening-womens-participation-in-peace-processes-en.pdf>

УДК: 94:321.013](520)

МІСЦЕ ВІЙСЬКОВОГО КОМПОНЕНТУ В ЯПОНСЬКІЙ МОДЕЛІ «ДЕРЖАВИ СЕРЕДНЬОЇ СИЛИ»

Н. В. Дорош, І. Г. Паніна

Анотація. У статті автором досліджується місце військового компонента в японській моделі «держави середньої сили». Методологічну основу роботи складає системний підхід, оскільки кейс російсько-української війни автором використовується як прецедент, через який оцінюються загрози національної безпеки Японії. Автором зроблено висновок стосовно того, що процес переосмислення статті 9 Конституції Японії буде виступати визначальним чинником політики держави найближчим часом, а роль військового компонента в японській моделі «держави середньої сили» буде зростати.

Ключові слова: Японія, держави середньої сили, Конституція Японії, Сили самооборони Японії.

Вступ. Азія потенційно є одним із найбільш конфліктних регіонів планети, а тому збереження та підтримання регіональної безпеки в довгостроковій перспективі є одним із пріоритетів як міжнародної спільноти, так і держав регіону. Японія, маючи, з одного боку, економічні та культурні переваги, а з іншого – імідж пацифістської держави, є однією з ключових для підтримання цієї безпеки. На жаль, необхідно констатувати той факт, що війна росії проти України стала тим трендом, який впливає і на порядок денний в азійському регіоні. Ця війна не лише актуалізувала, наприклад, суперечності між Тайванем та КНР, а й відкинула на десятки років спроби держав відмовитися від війни як інструменту політики та скоротити кількість озброєння у світі, що, своєю чергою, знову виводить збройні сили на передній план інструментів стабілізації системи міжнародних відносин.

Описана вище ситуація породжує низку проблем для Японії, оскільки, не маючи повноцінних збройних сил, вона знаходиться під ударом Китаю, а економічна взаємозалежність, яка була зокрема і частиною японської стратегії стримування та елементом моделі поведінки Японії як держави середньої сили, частково втратила своє значення. Особливо важливим є сприйняття Японією військової сили в сучасних реаліях міжнародних відносин, оскільки держава головуватиме у «Великій сімці» у 2023 році та виконуватиме функцію непостійного члена РБ ООН в 2023–2024 роках. Безпековій ситуації в регіоні АСЕАН присвячено чимало досліджень. Серед них, зокрема, роботи Л. Геральда і В. Пономаренка, в яких розглядається

еволюція безпекової політики Японії на початку ХХІ ст. Трансформаціям зовнішньої політики держави в контексті агресії РФ проти України приділено увагу експертів і журналістів, але ґрунтовних наукових досліджень поки досить незначна кількість. Саме тому метою нашої статті є аналіз місця військового компоненту у зовнішній політиці Японії як держави середньої сили.

Основна частина. Сучасне місце Японії в регіональних і глобальних політичних процесах, а також особливості її зовнішньої політики більшою мірою пов'язані з подіями післявоєнної розбудови світу за результатами Другої світової війни. В цей період було прийнято Конституцію держави, яка містила статтю 9. В ній зазначено, що «щиро прагнучі до міжнародного миру, заснованого на справедливості та порядку, японський народ на вічні часи відмовляється від війни як суверенного права націй, а також від загрози або застосування збройної сили як засобу вирішення міжнародних суперечок» [1]. Реагуючи на особливості системи міжнародної безпеки періоду холодної війни у 1956 році було створено Сили самооборони Японії. І хоча ця структура не має офіційного статусу збройних сил, Global Firepower Ranking поставив її на п'яте місце за рівнем військового потенціалу серед держав світу у 2022 році [2].

Із цим статусом-кво безпосередньо пов'язані як модель внутрішньополітичного розвитку, так і стратегія зовнішньої політики, яку в міжнародних відносинах визначають як «держава середньої сили». Це держава ліберального устрою, з вільною ринковою економікою, що володіє середніми параметрами могутності на міжнародній арені, має специфічні риси поведінки на міжнародній арені, виступаючи медіатором або допомагаючи знайти компроміс у міжнародних суперечках [3]. Такі держави відображають здатність діяти на світовій арені, але водночас нездатність здійснювати гегемоністський вплив.

У випадку із Японією ця модель базується на інструментах Soft Power, оскільки держава посідає третє місце за часткою виробництва у світі (за даними Міжнародного валютного Фонду), а також є лідером у технологічній та культурній сферах [4]. Підтвердженням цьому є те, що держава посіла 5 місце в Global Soft Power Index 2022 [5]. Статус Японії як держави середньої сили та авторитет на міжнародній арені роблять її доволі важливою для процесів підтримки та розбудови миру у світі, передусім на рівні Організації Об'єднаних Націй. У червні 1992 р. у Японії було ухвалено Закон про співробітництво з силами ООН щодо підтримки миру, який встановив рамки («три стовпи») міжнародного мирного співробітництва Японії: це участь у миротворчих операціях ООН, внесок у міжнародні операції з надання гуманітарної допомоги, а також внесок у міжнародні операції зі спостереження за виборами [6]. Сили самооборони Японії брали участь у миротворчих операціях у різних частинах світу, зокрема і на територіях таких держав, як Ангола, Камбоджа, Мозамбік, Сальвадор, Східний Тимор, Гаїті, Судан, Непал, Руанда тощо. З 1992 по 2012 рік японські службовці брали участь у 27 різних міжнародних миротворчих місіях, зокрема у 13 миротворчих операціях, дев'ятох кампаніях зі спостереження за виборами, п'ятох операціях із надання гуманітарної допомоги (фінансова участь). До березня 2012 р. загалом 8 415 японських співробітників були направлені для участі у заходах із підтримки миру, більшість із них представляли Сили самооборони Японії [7].

Одним із найбільш актуальних прикладів участі Японії у миротворчих процесах є війна в Україні. Після повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року Японія активізувалась і почала вводити санкції та засуджувати зазіхання Росії на українські території. Зокрема, Японія ввела санкції, що вміщували в себе блокування системи SWIFT для російських банків, а також виділила понад 200 млн дол. для надання гуманітарної та економічної допомоги [9].

Японія була однією з перших країн Азії, що публічно висловили засудження дій російської федерації, не дивлячись на те, що у неї існують проблемні питання з Росією щодо Курільських островів і такими діями вона могла погіршити своє становище. Держава є однією з країн G-7 та нещодавно була запрошена до зустрічі країн НАТО, хоча і не є країною-учасницею Альянсу. Все це ще раз доводить, що Японія має достатню потужність та авторитет, щоб впливати на політичні процеси в Європі, а війна Росії проти України є одним із головних питань на порядку денному.

Розпочавши найбільшу континентальну війну з часів Другої світової, порушивши всі норми міжнародного права, Росія створила прецедент, який актуалізував для Японії низку питань, що ставлять під удар національні інтереси держави. Серед них можна виділити такі:

1. Територіальні суперечності навколо: Курильських островів (із росією); острова Окінаторі та архіпелагу Сенкаку (із КНР); острови Ліанкур (із Південною Кореєю).

2. Зростаюча економічна та військова потужність КНР, яка може спричинити чергові конфлікти навколо історичної пам'яті та перерозподілу зон впливу у сфері міжнародної торгівлі. Окрім цього, диспропорція ресурсних та територіальних можливостей на користь Китаю ставить під сумнів можливість фізичного виживання Японії у разі збройної агресії з боку КНР.

3. Мілітаристська та непередбачувана політика Північної Кореї, яка вже довгий час проводить випробування ядерної зброї та балістичних ракет. Останні моделі носіїв мають радіус дії, який повністю охоплює територію Японії. Будь-яке загострення на Корейському півострові, навіть якщо Японія не буде прямо в нього втягнута, негативно позначиться на безпеці регіону загалом, і на економічній також.

4. Військова залежність від США та ризики, що із цим пов'язані. Є експерти, які вважають, що із занепадом гегемонії США та гарантій безпеки, а також зіткнувшись з новою загрозою безпеці з боку зростаючого Китаю, Японія неминуче буде зобов'язана взяти на себе відповідальність за власну безпеку і постане грізним військовим гравцем, саме так відновлюючи регіональне співвідношення сил.

На думку посла України в Японії Сергія Корсунського, в Японії лише починають усвідомлювати власну уразливість одночасної атаки з кількох напрямків [10]. Наприклад, цього року стали серйозно замислюватися про будівництво укриттів для цивільного населення. Японія активно взаємодіє із США, Індією та Австралією в рамках QUAD, а також розвиває двостороннє співробітництво з країнами регіону, намагаючись максимально активізувати багатосторонні механізми безпеки в Азії. Слід визнати: серед розвинених країн світу Японія перебуває у найскладнішій ситуації, з погляду забезпечення власної безпеки. Про це дедалі гучніше говорять експерти, і тим гучніше, чим частіше трапляються загострення в Тайванській протоці, а Кім Чен Ин запускає чергову балістичну ракету [10].

С. Корсунський наголошує на тому, що, по-перше, колишній прем'єр-міністр Японії і дуже впливовий політик Сінзо Абе виступив за частковий перегляд без'ядерного статусу Японії; по-друге, чи не вперше за останні роки прем'єр-міністр Японії Фуміо Кішіда досить однозначно заявив про приналежність чотирьох островів Південної Курильської гряди – Північних територій – Японії [10].

Варто зауважити: чимало політиків вважають Конституцію застарілою і такою, що не відповідає сучасним реаліям. Також частина населення вважає існування дев'ятої «пацифістської» статті нагадуванням про поразку у Другій світовій війні, а саму Конституцію – принизливим документом, який фактично був написаний переможцями. І дискусії ці почалися задовго до російської війни проти України, а в цьому протиріччі полягає основна проблема зовнішньополітичного курсу сучасної Японії та її місце у системі глобальних та регіональних відносин. Держава стала «заручницею» образу «нормальної нації», висунутого японським політиком Ічіро Одзавою, з одного боку, та необхідності захисту власної територіальної цілісності та суверенітету, з іншого боку, будучи одночасно обмеженою військово і знаходячись в оточенні мілітаризованих держав, з якими Японія має невирішені конфлікти та суперечності.

Ідея Одзави Ічіро про Японію як про «нормальну націю» [11] виникла у відповідь на домінуючу в період холодної війни систему сприйняття, яка ще базувалася на історичній пам'яті про японський мілітаризм. За допомогою цієї ідеї політик намагався створити новий образ Японії відповідно до таких стандартів:

1. Японія повинна стати нацією, яка охоче несе на собі тягар міжнародних зобов'язань відповідно до міжнародних домовленостей.

2. Повноцінна співпраця з усіма державами світу в питаннях перерозподілу ресурсів і розбудови стабільного, процвітаючого майбутнього.

3. Японія не прагне до військового домінування у світі, а свій внесок у процес розбудови миру повинна робити у тісній співпраці з Організацією Об'єднаних Націй, а Сили самооборони Японії повинні вдосконалюватися в рамках миротворчого контингенту ООН. І, як було зазначено до цього, Японія активно реалізувала ці заяви на практиці, беручи участь у миротворчій діяльності ООН.

Водночас в останні роки активізувалися дискусії стосовно нюансів трактування цієї частини закону. У Білій книзі з оборони Японії 2013 р. зазначено: «Міжнародне право дозволяє державам брати участь у колективній обороні шляхом застосування сили для відбиття атаки на союзні держави. Проте це виходить за рамки політики мінімальної необхідної оборони і вважається неприйнятним для Японії» [12]. Хоча в Білій книзі 2014 р. зазначається зміна обстановки навколо Японії як причина перегляду підходу до питання участі в колективній обороні [12]. Це пов'язано з рішенням кабінету міністрів від 1 липня 2014 р. про нове трактування статті 9. Проголошено право Японії на участь у захисті своїх союзників у разі військової агресії. Незважаючи на обмеження, це був переломний момент для Японії в умовах пацифізму. Така заява і підписання у 2015 р. третьої редакції «Керівних принципів японо-американської співпраці у сфері оборони» стали демонстрацією наміру Японії повноцінно брати участь в операціях колективної оборони [13].

Ще більше це питання актуалізувалося після голосувань в ООН з українського питання після повномасштабного російського вторгнення. Як ми вже зазначали, Японія прагне розвивати власну силу самооборони в рамках структур Організації Об'єднаних Націй відповідно до її статуту. Проблема полягає в тому, що держави, які несуть небезпеку для Японії – це Китай чи росія, які є постійними членами Радбезу ООН, чи Північна Корея, яка входить до зони впливу КНР. І у разі нападу з боку цих держав резолюцію Радбезу буде заблоковано так само, як і з українським кейсом. Тоді гарантії Сполучених Штатів залишаються єдиним інструментом забезпечення власної безпеки. Не беручи до уваги міжнародні оцінки, через статус Сил самооборони Японія є обмеженою в можливостях мати важливий в сучасній війні перелік наступальних озброєнь. Український кейс також показує, що навіть у разі повного консенсусу та гарантій підтримки з боку міжнародної спільноти темпи військової допомоги можуть бути недостатніми.

У червні 2022 року прем'єр-міністр Фуміо Кісіда заявив, що конституційна реформа є «невідкладним питанням». Він додав, що Сейм також повинен працювати над створенням можливостей для громадськості зробити вибір у найкоротший термін [10]. «Обговорення конституції завжди велося з погляду того, що Японія не має стати винуватцем війни. Але після недавнього вторгнення Росії в Україну, я вважаю, що зростає розуміння того, що якщо застосування сили Японією буде надто обмеженим, то Японія стане жертвою», – пояснив у дискусії професор японського університету Такеші Іноуе [14].

У травні 2022 року опитування, проведене громадською мовною компанією NHK, показало, що 35 % респондентів виступають за необхідність змінити конституцію, 19 % заявили, що в цьому немає необхідності, а 42 % не змогли відповісти [13]. Робочим варіантом змін сьогодні є пропозиція додати в конституції чітку згадку про Сили самооборони та заходи самооборони, зберігши при цьому нинішні положення статті 9 [14]. Окремо партія хоче зміцнити можливості Сейму та Кабінету міністрів щодо реагування на надзвичайні ситуації.

Висновки. Отже, можемо зробити висновок про те, що останні десятиліття основою зовнішньої політики Японії слугувала модель держави середньої сили, яка, у випадку із Японією, переважно базувалася на інструментах Soft Power. Водночас, маючи закріплену на рівні конституції відмову від використання війни як інструменту політики, держава намагалася розвивати Сили самооборони, долучаючись до розбудови миру в рамках ООН, розвиваючи власну безпекову стратегію у щільній співпраці з міжнародним співтовариством.

Розпочавши континентальну війну в Європі, росія створили прецедент, який наново актуалізував інструменти Hard Power у веденні зовнішньополітичної діяльності, поставивши під загрозу японську модель «держави середньої сили», оскільки Японія має низку суперечностей із сусідніми державами, які загрожують її національним інтересам. Ця ситуація актуалізувала суперечності в середині японських політичних кіл щодо доцільності існування статті 9 конституції. На нашу думку, найближчим часом відбудеться зростання ролі військового чинника в японській моделі держави середньої сили.

Abstract. In the current paper the author examines the place of the military component in the Japanese model of the «middle power state». The methodological basis of the work is a systematic approach, because the case of the Russian-Ukrainian war is used by the author as a precedent through which threats to Japan's national security are assessed.

The author concludes that the process of rethinking Article 9 of the Constitution of Japan will act as a determining factor in state policy in the near future, and the role of the military component in the Japanese model of a «middle power state» will grow.

Keywords: Japan, middle power states, Constitution of Japan, Self-Defense Forces of Japan.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The Constitution of Japan. URL: https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html
2. Global Firepower 2022: Japan Military Strength. URL: https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=japan
3. Дорош Н. Японія як «держава середньої сили». *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса* / ред. кол. І. В. Хаджинов (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. Вип. 4. Т. 1. С. 37–40.
4. World Economic Outlook database: October 2022. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/10/11/world-economic-outlook-october-2022>
5. Global Soft Power Index 2022: USA bounces back better to top of nation brand ranking. URL: <https://brand-finance.com/press-releases/global-soft-power-index-2022-usa-bounces-back-better-to-top-of-nation-brand-ranking>
6. Act on Cooperation for United Nations Peacekeeping Operations and Other Operations. Act No. 79 of June 19, 1992. URL: http://www.pko.go.jp/pko_j/data/law/pdf/law_e.pdf
7. Japan's International Peace Cooperation. URL: http://www.pko.go.jp/pko_e/result/pdf/achievements.pdf
8. Дорош Н. Держави «середньої сили» в конфліктному врегулюванні: кейс Японії. *Травневі студії: історія, міжнародні відносини*: Збірка матеріалів IV Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених «Травневі студії 2022: історія, міжнародні відносини», присвяченої 85-річчю Донецького національного університету імені Василя Стуса і факультету історії та міжнародних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса / за ред. Ю. Т. Темірова. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. Вип. 7. С. 48–50.
9. Корсунський С. Путін підвищив ставки: як реагує один із союзників України. *Дзеркало Тижня*. 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/international/putin-pidvishchiv-stavki-jak-reaahuje-odin-iz-sojuznikiv-ukrajini.html>
10. Корсунський С. Як війна Росії проти України розділила Азію. *Дзеркало Тижня*. 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/international/jak-vijna-rosiji-proti-ukrajini-rozdilila-aziju-.html>
11. Fatton L. P. Is Japan Now Finally a Normal Country? URL: <https://thediplomat.com/2013/12/is-japan-now-finally-a-normal-country/>
12. Gerald L. Curtis. Japanese Security Policies and the United States. *Foreign Affairs*. 1981. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1981-03-01/japanese-security-policies-and-united-states>
13. Пономаренко В. Еволюція принципу пацифізму і зовнішній політиці Японії. 2018. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/24073/1/15-19.pdf>
14. Японія може вперше внести зміни до конституції через вторгнення Росії в Україну. *Бук інфо*. 2022. URL: <https://bukinfo.com.ua/mizhnarodni-novyny/yaponiya-mozhe-vpershe-vnesty-zminy-do-konstytuciji-cherez-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajini>

УДК 94(47+57:620)"1957/1961":327

РАДЯНСЬКО-ЄГИПЕТСЬКІ ВІДНОСИНИ ЗА КАДЕНЦІЇ АНВАРА САДАТА

С. В. Костюк, Р. О. Литвиненко

Анотація. У дослідженні подана інформація про розвиток подій на території Єгипту під час правління президента Анвара Садата. Методологічною основою роботи є системний підхід, принцип історизму, суб'єктивності, критичного мислення та порівняльний підхід. Дослідження цієї тематики полягає у вивченні поставленої проблеми, щоб дати оцінку єгипетсько-радянським відносинам, дослідити ставлення правителя до організації «Брати-мусульмани», визначити роль комуністичних спецслужб у вбивстві президента, а також ставлення правителя до соціалістичного уряду в Москві.

Ключові слова: Анвар Садат, «Брати-мусульмани», СРСР, росіяни, комуністи.

Політична діяльність Анвара Садата характеризується повною переорієнтацією зовнішнього курсу Єгипту на західний капіталізм. Відхід від гамалівського соціалізму, який переважною мірою залежав від радянського союзу був одним із перших факторів налагодження зв'язків між Вашингтоном і Каїром. На сьогодні внаслідок приходу до влади узурпатора Абделя Ас-Сісі розвиток відносин між двома країнами опинився під загрозою. Політичний потенціал пана Садата був вщент зруйнований його наступниками. Після його вбивства єгипетський соціум зазнав значних потрясінь, починаючи від терористичних актів, революцій і закінчуючи широкомасштабними корупційними схемами. Зрештою наступні президенти під час